

ÚJABB NÉPRAJZI IRODALMUNK

AZ ELMÚLT NÉHÁNY HÓNAP, mintha örvedetesen tanúskodnék arról, hogy néprajztudományunk erősbödik s egyúttal a magyar népismeret immár igazabb, hitelesebb forrásokból táplálkozik» Alig néhány hónap alatt több kötetre szaporodott azon munkák száma, melyek a magyar nép szellemi kincseit gyűjtötték össze, múltjának megőrdatlan kérdéseivel, műveltségének elemzésével foglalkoztak, sőt találkozhattunk egy olyan tanulmánnyal is, — ritka s ezért különösképp örvedetes jelenség — amely magának a magyar néprajznak végső módszertani és elvi kérdéseit veti fel és tisztázza is. Ezek a munkák azonban mind elsősorban a parasztság történeti és művelődési kérdéseivel foglalkoznak, magáról a paraszti társadalomról alig esik szó lapjaikon. Természetesen következ ez kitűzött feladatukból, de az már aligha tekinthető természetes jelenségnek, hogy tudományos és közérdekű irodalmunkban a paraszti társadalom, nemrégiben még olyannyira égetőnek tartott^érdései már fel sem vetődnek. Pedig nincs okunk azt hinni, hogy ezek a kérdések mind megnyugtató módon rendeződtek volna. Mielőtt szűkebb feladatunk tárgyalásához kezdenénk,, tán érdemes megállanunk egy kissé ennél a jelenségnél.

Csak néhány esztendeje még annak, hogy egyre-másra jelentek meg azok a munkák, melyek „falukutató“ megjelöléssel váltak nevezetessé s ma már jó lélekkel elmondhatjuk, hogy értékbeli különbségeik ellenére is mindegyik becsülettel teljesítette kötelességét: az egész ország közvéleménye, maga a politikai hatalom is felriadt. Mindenki úgy érezte, — s ez volt a legnagyobb eredmény — hogy egyéni becsülete, lelki nyugalma függ attól, hogy a magyar parasztság szegény rétegeinek ügye jogilag, társadalmilag, és gazdaságilag rendeztessék, hogy végre az 1848-ban megkezdődött munka gyümölcseit az ország mindenik társadalmi csoportja élvezhesse már.. Vajúdó, háború előtti Európában, egyre zavarosabb és feszültebb politikai helyzetben születtek meg ezek a könyvek, mint egy előre érzett katasztrófa ideges jelzései. A könyvek mellett a folyóiratok, napilapok egyre-másra hozták a hasonló témájú cikkeket; mint tudjuk, egynémelyik problémából színdarab, sőt film is lett, a megindult pörök és a hozott ítéletek csak még jobban felhívták a figyelmet e kérdésekre. Joggal hihettük ezek után, hogy addig ez a felbolygatott lelkiismeret nem nyugodhatik szerte e hazában, amíg a parasztság ügye közakarattal nem rendeződik. Nem így történt. Hogy a parasztság problémái miért nem juthattak megoldáshoz, arról itt most nincs módunk beszélni. Egyedül az érdekel most, hogy maga ez a

„falukutató“ irodalom is elhallgatott. Esztendeje már, hogy ilyen természetű könyv nem jelent meg s tanulmány is alig, a mozgalom hamvába holt.

Sőt az utóbbi hónapokban annak lehettünk tanúi, hogy nyilvános előadásokon, folyóiratcikkekben, napilapokban e művek szerzői egymás ellen fordultak s a régi hévvel nem a parasztság ügyét, hanem személyi sérelmeiket hánytorgatják fel. Van, akit ez a személyi természetű vita érdekel, sőt szórakoztat, sőt olyan elégedett hangokat is hallhattunk, hogy íme, lelepleződött a falukutatók igazi magatartása: az őket fűtő szándék csak személyi kirohanás és gyűlölet volt. Nem hisszük, hogy ez az utóbbi vád igaz lenne, viszont nyilvánvaló, hogy ez az új márciusi vita nem szolgálta a „falukutatók“ ügyét s főként egy szemernyit sem a parasztságot.

Éppen ezért nyomatékkal kell rámutatnunk arra, hogy e „falukutató“-mozgalom elhallgatása, sőt a szétbomlásnak nyilvánvaló jelei ellenére sem tekinthetjük befejezetteknek a parasztság társadalmi és gazdasági kérdéseinek a komoly és politikai tekintetektől független vizsgálatát. Volt ugyan a falukutatók között olyan is, aki kijelentette, hogy már nincs mit vizsgálni a parasztság társadalmi és gazdasági kérdéseivel kapcsolatban, minden kérdés megoldatott, itt az ideje a cselekvésnek. Bár készséggel elismerjük, hogy a politikai cselekvés „ideje“¹ régen elérkezett már, sőt szerintünk nagyjában függetlenítheti is magát nem egy „falukutató“ munkától, mégis bizonyos az, hogy szükség lenne a paraszti társadalom és gazdaság minden területének komoly és részletes elemzésére és felmérésére. Éppen e nehéz és kényszerű várakozás idején lenne elsőrendű feladat, — a néprajz ilyen teendőiről is szó esik alább — hogy akár faluról falura, tanyáról tanyára számbavegyük népünk társadalmi és gazdasági kérdéseit. Nem az elmúlt évek szenvedélyes, indulatos hangján immár, hanem a tényeket és összefüggéseket kutató tárgyilagosság módszereivel, amely az igazságot és a valóságot egyszerre tudja szolgálni. Meggyőződésünk szerint erre a megszervezett kutatómunkára már csak azért is szükségünk van, mert ez a szociológiai disciplina a múlt egynéhány magányos kezdeményétől, a századeleji radikális mozgalmaktól s a falukutató mozgalmaktól eltekintve még ma is kialakulatlan Magyarországon s e rapszodikus műveken kívül a statisztikai kimutatásoknál egyébre nem hagyatkozhatik. Mi lenne vélekedésünk a magyar földrajz tudományáról, ha az ország jelentős tájait teljesen kihagyta volna kutatásaiból s például a Székelyföldre vonatkozó kérdéseinkre semmi választ nem tudna adni? Már pedig a parasztságra vonatkozó tudományainkkal így vagyunk, hiszen a néprajz nem is egy távolinak tetsző kérdését (akár pl. a népmese, vagy a viselet, főzésmódok kérdését) nem tudjuk helyesen értelmezni, megfejteni, ha az illető etnikai csoport társadalmi-gazdasági vonatkozásait nem ismerjük a jelenben és történeti mélységükben. Már pedig a paraszti élet társadalmi, jogi és gazdasági kérdéseit történetileg csak mostanában kezdik feldolgozni csendben munkáló történészeink, a jelen helyzet objektív feltárása még szervezett s állandóan működő kutatócsoportokra vár.

Ezt kellett elmondanunk a „falukutatók“ elhallgatása idején: ha az ő politikai fűtöttségű munkájuk ma lehetetlen, vegye át feladatukat a tudomány s tán ez az újabb feltárás nyomatékosabb érvekkel szolgálhat népünk fölemelkedése mellett. Itt kell végül megemlékeznünk arról az egyetlen munkáról, amely még a „mozgalom“ múltját és elveit idézi, Kovács Imre¹ új könyvéről, bár ez a könyv sem új, mert a benne megjelenő „tanulmányok az 1935—1940-es években különféle folyóiratokban láttak napvilágot. Javarészüket valóban éppen a Magyar Szemle hasábjain olvashattuk. A szerkezet az oka, hogy a kötet kissé vegyes: lírai vallomástól kezdve a kötet címét megadó tanulmányig sok mindent olvashatunk, ha a szerző érdeklődése

¹ Kovács Imre: A parasztéletforma csődje, Bolyai Akadémia kiad., Bpest, 1940.

elsősorban is a parasztság politikai és megélhetési kérdései felé fordul.' így olvashatunk a földreform állomásairól szóló tanulmánya mellett a munkatábor és a munkaszolgálat kérdéseiről, a kaszáskeresztesmozgalomról, az értelmiség és a parasztfjúság viszonyáról, valamint agrárpolitikánkról is. Ez az oka, hogy Kovács Imre kötete éppen szétszóródottságában mintegy jelképes példája lehet az elmúlt esztendő „falukutató” érdeklődésének, szerte kalandozó, de végül is makacsul egyet áhító szándékának. Alaptételét a cím is kimondja: a parasztság eddigi életformájának meg kell változnia, mert elbukott elemi gazdaságtechnikai okokból, tűrhetetlen társadalmilag, politikailag s mint életforma elviselhetetlen teher a legderekabb magyar milliók nyakán. Kovács Imre könyve ezért tarthat különös figyelemre igényt, egyszerre figyelmeztet az elmúlt esztendő hevenyészve, de hittelt végzett munkájára s egyben az elkövetkezendő évek elháríthatatlan feladataira.

Ha most a szorosabb értelemben vett néprajzi irodalmat tekintjük, elsősorban Marót Károly három tanulmányát egybefoglaló kötetére kell felhívunk a magyar néprajz fejlődését szívükön viselők figyelmét.¹ Nem lehet célunk, hogy a Marót tanulmányaiban felvetődött rengeteg indítást, problémát részleteiben vegyük sorra itt; mindez szakfolyóiratba kívánczó feladat. Nyomósán rá kell azonban mutatnunk arra, hogy Katona Lajos, Soimossy Sándor és Bibó István egy-egy módszertani tanulmányától s e sorok írójának némely kísérletétől eltekintve, a magyar néprajz irodalma szükölködik ilyen tanulmányokban, problémafelvetésekben. A négykötetes „Magyarország Néprajzájának szerkesztői például egyetlen módszertannal, a magyar néprajz elvi és történeti kérdéseivel foglalkozó tanulmányt sem iktattak a különben jeles gyűjteménybe. Marót Károly tanulmányának fontosságát már maga ez a kivételes helyzet is indokolná. De nemcsak e meggondolkoztató külső körülmények, hanem elsősorban a tanulmányok belső értéke és fontossága teszi majd szükségessé, hogy a Marót felvetette gondolatokat mind a magyar, mind a nemzetközi néprajz megvitassa s eredményeit a további kutatások során hasznosítsa. Marót ugyanis nem elégedett meg elveinek leszögezésével, hanem felfogását konkrét példán, a Szent Iván napja köré fonódó szokások kritikai vizsgálatán, majd ebből kibontakozó ritustani tanulmány útján bontja ki, mintegy szemünk láttára hordja Össze a meggyőző érveket módszere számára. Fejtegetéseiből csak még jobban érezhetjük, hogy a néprajzi kutatás, mely eddig oly szívesen nyúlt analógiák után, szeretne az egyszerű szerkezeteket és összehasonlításokat, mindent a „közösség” alkotó mítosza és az evolúciós történetelképzelés alá vont, ma már teljesen megfeneklett s a néprajz jelenségeit újra, a maguk egyediségében, minden egyes esetben külön kell mérlegelnünk. Erre az új módszerű vizsgálatra nyújt példát nekünk Marót a szentiváni ének elemzésével s további tanulmányaival, különösen a befejezőnek programadó tétéleivel megmutatja a továbbhaladás útjait is. Ha a részleteket itt nem is sorolhatjuk fel, egy megjegyzést kell tennünk: Marót tanulmányaiból is kiderül az, hogy a magyar néprajz feladatait immár nem lehet az eddigi eljárásokkal megvalósítani, különösen nem az eddigi szervezetlenségben. Lépten-nyomon érezzük e tanulmányok olvasásakor, hogy itt az ideje a magyar néprajzi kutatás komoly megszervezésének, a kutatóképzés rendezésének, a gyűjtők módszeres nevelésének és ellenőrzésének. Különböző ismét csak töredékeknek, különböző megbízhatósági fokon összegyűjtött

¹ Marót Károly: Fejezetek a magyar néprajz módszertanához. Bpest, 1940. A három tanulmány címe a következő: Szent Iván napja, Rítus és ünnep és A magyar néprajzkutatás feladatai. Mind a három tanulmány az Ethnographia évfolyamaiban jelent meg.

anyagunk jutunk a birtokába s népünk életének, műveltségének mélyebb, igazabb megismerése ismét csak a jövőre marad.

Hogy a magyar néprajzi gyűjtés és kutatás módszerei megértek az átszervezésre s hogy szükséges lenne az illetékesek figyelmét felhívni az ilyen gyűjtőmunka művelődéspolitikai és nemzeti értékeire, csak megerősítheti az a három vaskos kötet,¹ amely Berze Nagy János gondozásában s részben az ő gyűjtésének eredményeként jelent meg. Baranya megye s a megyén belül Ormányság az ország színe előtt elsősorban szomorú nevezetessége, az egyke, a bedeszakázott ablakú, kihalt, gyermeknélküli falvai révén vált hírhedtté. Másrészt általában úgy tudtuk, hogy a paraszti polgárosultság ezen a területen nem kis mértékben előrehaladott már s alig volt hihető, hogy a baranyai „pógárok“ között a folklorisztikai kutatás valami sok eredménnyel járhatna. Az ilyen előfeltevéseket, kényelmes következtetéseket jól megcáfolhatja a Berze Nagy által közreadott s munkatársai segítségével összegyűjtött három kötet értékes anyaga.

A három kötet Berze Nagy János szerint nemcsak a szűkebb népköltészet termékeit foglalja össze, hanem a gyűjtés előzetes tervei szerint, igen helyesen, a nép szellemi életének, szokásvilágának minden összehordható anyagát is. Tudjuk jól, hogy már Kriza János sem elégedett meg a népdalok, balladák, mesék lejegyzésével, hanem tájszótár készítésével és székely párbeszéddek, szólások közlésével a tágabb értelemben vett székely szellemi kincs megmentésére is törekedett. Csak dicsérni lehet tehát Berze Nagyt, hogy a magyar folklórának ehhez a hagyományához nyúlt vissza: neki is, mint Krizának, gyűjtők állottak rendelkezésére, munkájának tehát szélesebb medret szabhatott. Viszont persze óvakodnunk kell egyes lelkendező bírálatokban megütött hangtól is, akik szerint egyedül az ilyen széles menetű gyűjtés az értékes és helyes. Bartók és Kodály munkája egyáltalán nem kisebb értékű azért, mert csak népdalokat, balladákat gyűjtöttek s elsősorban a dallamok érdekelték őket.

Itt kell megemlékeznünk a Baranyai Magyar Néphagyományok összegyűjtési és kiadási körülményeiről is, mint példaadó és egyedülálló magyar jelenségről. A bevezetőkből, megtudhatjuk, hogy 1933-ban a vármegye egyik kisgyűlésén határozták el Fischer Béla akkori alispán javaslatára, hogy több évre terjedő munkával összegyűjtöik a baranyai magyar nép szellemi hagyományait. A gyűjtés munkájának megszervezésével Berze Nagy Jánost, a jeles gyűjtőt bízták meg s alkalmat, lehetőséget adtak rá, hogy a vármegye tanítóságát beszervezhesse több évig tartó munkájába. Fischer Béla, majd utóda, Horváth István is, szeretettel támogatták egészen a megjelenésig ezt a vállalkozást. Első eset, — mint Berze Nagy János is megjegyzi — hogy egy vármegye hivatalos vezetői anyagi és erkölcsi támogatással, egész hivatalos apparátusával rendelkezésre áll a magyar néprajztudománynak. Bár Szabolcs megye 1924-ben adott ki hasonló felhívást, ennek nem volt a megyében semmi eredménye s ezt tán e sorok írója tudja a legjobban, aki 1932 óta gyűjt Szabolcs megye területén. Mindenekelőtt a megyének ezt a jelentős gesztusát kell méltatnunk s felvetjük itt a kérdést: vajjon nem lehetne-e az ország valamennyi megyéjében rendszeresíteni Fischer Béla kezdeményezését? Hol tartana ma már néprajzunk, ha minden megye szellemi néprajzát pontos felvételezések alapján három-három kötetből ismerhetnők! A díszes vármegyei albumok, városokról szóló reklámkönyvek helyett ilyen kötetek támogatását várnók a megyék vezetőségétől. Minden megyének érdeke lehetne, az érdeknek egy magasabb, szellemibb megfogalmazása értelmében, hogy magyar népének jellemét, műveltségi fokát minél

¹ Berze Nagy János dr.: Baranyai magyar néphagyományok, I—III. Kiadja Baranya vármegye közönsége, Pécs, 1940.

teljesebben, pontosabban ismerhesse. Vegyék át a megyék Baranya megye tiszteletreméltó kezdeményezését és szervezzék meg területükön a magyar népköltészet módszeres összegyűjtését; tegyék lehetővé az összegyűjtött anyag tudományosan gondozott kiadását. Bizonyos, hogy mindegyik megye megtalálhatná a kutatás vezetésére alkalmas szakembert. Persze, a siker csak akkor volna teljes, ha az így felkért szakemberek előzetes megbeszélés alapján, egységesen tisztáznák a gyűjtés alapelveit. Ezután kerülhetne sor az egyes megyékben a gyűjtésre vállalkozók előzetes (néhány órát igénybe vevő) kiképzésére. Hisszük, hogy egy ilyen országos mozgalom eddig nem sejtett gazdagságban tárna elénk a magyar nép szellemi kincseit. Amellett, s ezt nyomatékosan kiemeljük, ez a laikusokat igénybe vevő s őket irányító országos gyűjtés nem keresztezné egyes szakembereink külön-külön végzett önálló kutatásait. Ez a két, egymást kiegészítő gyűjtés végre bennünket is eljuttathatna oda, hová északi rokonaink már régen eljutottak, akik egy-egy mese vagy ballada elemzését száz változat alapján végezhetik el.

Másik jelentős mozzanata a baranyai gyűjtésnek, hogy évek szorgos munkáját foglalja össze s nem elsieltet, összekapott anyagot önt elibénk. Alapelvként kimondhatjuk, hogy egy tájegység, egy szűkebb terület népköltési anyagának összegyűjtése is több évet vesz igénybe, különösen, ha a mai néprajz megkövetelte analitikus módszerekkel végezzük munkánkat. A loholás, a felületesség századában nyomatékkal kell rámutatnunk e hosszú évek alatt végzett csendes, tisztos munkára. .

Azt az eddigiek után nem kell különösebben hangsúlyoznunk, hogy milyen jelentősége van e gyűjtemény megszületésében a közös munkának. (A munkatársak közül külön is ki kell emelnünk Schneider Lajos nevét, aki az első kötet java s mennyiségben is legnagyobb anyagát összegyűjtötte.) E szervezés nélkül az általunk felvetett javaslat meddő marad. A baranyai gyűjtemény egyes hibái is abból adódnak, hogy a gyűjtőmunka nem volt minden részletében átgondolt s így a lejegyzés fonetikája következetlen, amellett például, hogy a hiedelmek közlése hol ragaszkodik a paraszti előadók szövegéhez, — ami helyes — hol pedig csak összevontan, áttéve közli az anyagot. Különben igazán elismeréssel emlékezhetünk meg a kiadás gondosságáról, a jegyzetek bőségéről s tán csak egy súlyosabb fogyatékoságra kell itt rámutatnunk: a dallam-lejegyzések vázlatosságára. Ma már a dallam-lejegyzésnek ez a formája, Bartókék munkája után, meghaladottnak tekinthető. Berze Nagy is érzi ezt, mentegetőzik is miatta, sajnos, érvei soványak. A dallamközlés mindenesetre arra jó, hogy avatottabb zene-folkloristák a még meglévő anyagot újra gyűjtsék.

Végezetül, hogy a végzett munka imponáló arányait láthassuk, érdemes ideírni, hogy a három kötet 1840 oldalon 64 község területéről 700-nál több dallamot, 55 alakoskodó játékot és misztériumot, 15z balladát, 850 dalszöveget, 500 prózai szöveget s mintegy 1400 a néphitre és szokásokra vonatkozó adatot tartalmaz.

E gyűjteménnyel egyidőben jelent meg sokkal szerényebb méretekben Dégh Linda népmesegyűjteménye.¹ A kis gyűjtemény hét bagi (Pest megye) mesét tartalmaz s számunkra azért különösen érdekes, mert egyetlen meséidnek anyagát adja közre s ez a mesélő, Pandúr Péter a bevezető szerint is, de az általunk áttekintett s még csak kéziratban meglévő anyag bizonyossága szerint is a nagy emlékezőtehetséggel megáldott s egyénileg formáló mesemondók ritka csoportjába tartozik. Élete, ez a sokat hányt-vetett élet is felkeltheti figyelmünket: a mesemondók eddig kevésbé ismert csoportjába tartozik, a városi műveltségtől már áthatott, az ország

¹ Pandur Péter hét bagi meséje. Dégh Linda gyűjtése, Pohárnok Zoltán fametszeteivel, Officina, Bpest, 1940.

sok részében megfordult, sokat próbált, tudatos mesemondók közé, akik még szeretettel, de már bizonyos fokig kívülről, tárgyilagosabban is tudják tekinteni a mesét. A közreadott hét mese alapján is beszélhetünk már mesemondásának egyéni jegyeiről. Reméljük, hogy teljes mesemondásának ismeretében ismét szaporíthatjuk a nemzetközi folklórban is kevés számú mesemondói egyéniségeket. Meggyőződésünk pedig, hogy csak minél több ilyen tehetséges mesemondó egyéniségének, meseanyagának részletes elemzése vehet világot a mesemondás technikájának, hagyományozódásának, motívumok, meseformák keletkezésének kérdésére, sőt csak ezen az alapon dönthetni majd el elégséges anyag birtokában az egyéniség és közösség viszonyának nagy s máig tartó perét a népköltészet területén. Dégh Linda e kis kötete s még inkább a kiadásra váró teljes gyűjtemény, nagyban hozzájárulhat mind e kérdések tisztázásához.

A Berze Nagy János gyűjteményével és Dégh Linda kis kötetével kapcsolatban kell megemlékeznünk két készülőben lévő munkáról. Mindkettőt a Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézete adja ki Új Magyar Népköltési Gyűjtemény című sorozatában. Egyik Bánó István baranyai népmese-gyűjteménye, mely az idei könyvnapon jelent meg s hasznosan egészíti ki Berze Nagy népmese-anyagát. Bánó ugyanis más községekben gyűjtött s így kiadása jó folytatása, nem pedig fölösleges ismétlése Berze Nagyék munkájának. Az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény adja ki ez évben még Dégh Linda mesélőjének, Pandur Péternek teljes gyűjteményét is egy részletes bevezető elemzés kíséretében. Érdemes megemlíteni, hogy ez az új népköltési sorozat évenként legalább egy, de lehetőleg két kötetet akar kiadni új gyűjtések alapján az ország minden területéről. Ez a sorozat szerves folytatása kíván lenni a Magyar Népköltési Gyűjtemény 1924-ben megszünt érdemes sorozatának. Fontosságát az eddigiek után szükségtelen lenne részleteznünk.

Szinte a néprajz körébe vág Hont Ferenc négy kötetesre tervezett színháztörténetének eddig megjelent első kötete.¹ Az eltűnt magyar színháték keresése, hogy e kínálkozó prousti fordulattal éljünk, valóban szinte írói megjelenítő képességeket kíván még a kutató beleélő intuícióján fölül is s ugyanakkor szöges óvatosságot és elővigyázatosságot a kínálkozó Önkényes hipotézisek szövevényében. Irodalmi hamisításoktól kezdve Arany János józan mélabúján át egészen Katona Lajos, sőt Király György hiperkritikus felfogásáig, mennyi meddő elmélet és rekonstrukciós kísérlet a magyar Ősköltészet feltárására! Hont Ferenc becsülendő merészséggel vágott neki ennek a rengetegnek s el kell ismernünk, óvatosan is. Maga is hangsúlyozza, hogy elméletében és jellemzéseiben sok az analógia, a „hasonlat“, sok a feltevés s ha sok helyütt úgy is érezheti olvasója, hogy a téma inkább primitív és népi műfajok belső lazasága, egymásba olvadása lehetne, mégis éreznünk kell, hogy műve után többet tudunk a magyar folklór e sokat vitatott és alapjában ismeretlen területéről. Ha néhol — mint például a krónikák alapján levont következtetései — kissé ingatag is a felvételek egyik sora, az egész elmélet, azt hisszük, megállja a helyét és a további kutatások bátran indulhatnak a Hont által elnevezett „táltos-színháték“ részletezőbb megvizsgálására. Elméletének tán legjelesebb értéke, amit első pillanata hibának tarthatnánk: a színháték fogalmának pontosabb s az eddigi literátus fogalmazásnál tágabb meghatározása. Ezzel a fogalommal már az etnológia is tud dolgozni. (Csak zárójelben említjük meg, hogy végtelenül fontos lenne a népi színhátékszerű szokások összegyűjtése a Hont által jelzett módon, tehát nemcsak a szöveggel, hanem az egész színhátészó szokással,

¹ Hont Ferenc: Az eltűnt magyar színháték. La Fontaine Társ. könyve, Bpest, 1940.

annak minden mozzanatával, mozgással, közönséggel is kellene foglalkoznia a jó gyűjtőnek. Az eddigi betleheemes és egyéb játékok gyűjtésmódja alig kielégítő ebből a szempontból.) Igaz, hogy a színjátékkal, alakoskodással, tánccal foglalkozó nevesebb külföldi etnológiai munkák sohasem is elégedtek meg az irodalomtörténeti színjáték fogalmával. Hont nagy érdeme, hogy ezt a tágabb fogalmat következetesen végigvezeti munkáján és a legtávolibbnak tetsző anyagot is vonatkozásba tudja hozni kutatásaival. Előadásából kikerekedő kép a táltos-színjáték és a regösök, diákok színjátékos formáiról most már maradandó kerete és útmutatása marad a további kutatásnak akkor is, ha majd a részletes kutatás és bírálat egy-egy részletet mint nem odavalót, elhagy is. Arra nem is akarunk itt kitérni, hogy részleteiben mennyi vitára és továbbkutatásra serkentő szempont, elmélet-felvetés van munkájában, csak kiemeljük a Mária-siralom monodramájának felfogott s véleményünk szerint igen vitás, de tanulságos értelmezését. Épp e szerencsés elemzése kapcsán is csak sajnálhatjuk, hogy a kutatónak e területen milyen sok hipotézis s mily kevés valóságos anyag áll rendelkezésére... Ez már a magyar ösköltészeti kutatás örök tragédiája marad.

Az eddigiek után is hangsúlyozott nyomatékkal ki kell emelnünk a legutóbbi hónapok néprajzi munkái közül a nemrég piacra került Úr és paraszt című kötetet, mely Eckhardt Sándor szerkesztésében jelent meg a Magyarságtudományi Intézet kiadásában.¹ E kötet jelentősége nem szorítható a szaktudomány szűkebb keretei közé, egyetemesebb, joggal mondhatjuk: jelentősége nemzetpolitikai. A különböző tanulmányok, Eckhardt szavaival élve, „a tragikus vitában“ az úr és paraszt, az urbanitás és parasztság, a felsőbb rendek és a mélyben szenvedő parasztság vitájában kívánnak egy szót mondani, a tudomány, a kutatás szerény és tiszta szavát. A tanulmányok szerzői az itt elmondottakat egy előadássorozatban is ismertették, ennek az előadássorozatnak foglalata a kötet. Egyik tanulmány a történet, másik a földrajz, majd a népi vallásosság, a népzene s még más területeken vizsgálja az úr és paraszt viszonyát a magyar történet során. Így Sinkovics István 1514-ig veszi vizsgálóra a kialakuló nemesi rend és a kialakuló jobbágyosság életét, jogi helyzetét, a társadalom bonyolult középkori tagolódását. Kutatásaiból, mint Szabó Istvánnak az 1514 utáni történeti s társadalmi helyzettel foglalkozó tanulmányából is az derül ki, hogy a jobbágyosság és nemesség, paraszt és úri rend között a történet során sohasem szakadt meg a kapcsolat, e két mereven elválasztottnak látszó társadalmi kategória között mindig is megvolt az átjátszás, a följutás és alábukás lehetősége. Mendöl Tibor a falu és város táji összefüggéseit vizsgálja, Bálint Sándor pedig bebizonyítja, hogy a népi vallásosságban az Egyház megszentelte elemek, a liturgia vallásos gesztusai s tanításai mennyire összefonódtak a nép laikus vallási magatartásával és pogány hiedelemszerű felfogásával is. Viski Károly az úri és népi műveltségvagyon összefüggéseit a tárgyi világban (ház, viselet, bútorok stb.) vizsgálja, míg Kodály Zoltán ugyanezt az összefüggést a népzene kérdésével kapcsolatban, e sorok írója pedig a népköltészet és műköltészet viszonyán keresztül ábrázolja. Keresztury Dezső tanulmánya pedig az új magyar népiesség történeti gyökereit s jelen helyzetét ismerteti s jól mutat rá arra is, hogy e népies politikai és irodalmi mozgalmakban rendszerint a felsőbb társadalmi osztályoké volt a kezdeményezés. (Meg kell jegyeznünk itt, hogy éppen a mai népiesség mozgalmában nem ez a helyzet: itt valóban a népből felemelkedett, vagy még ma is a nép sorsát vállaló íróké a döntő szó, bár természetesen minden ilyen osztályozás kissé

¹ Úr és paraszt a magyar élet egységében, szerkesztette Eckhardt Sándor. Magyarságtudományi Intézet kiad., Bpest, 1941.

mesterkélts a mai népiesek között is van polgári származék. Illyés Gyula jól mondja a Magyarok egy helyén, hogy az ilyen mozgalmakban az igazságot nem a származás pusztja ténye szabja meg.)

Mind e tanulmányok tehát célzat és torzítás nélkül az igazi sajátosságait mutatják be az eddigi rendszerint egyoldalúan ábrázolt viszonyoknak. Úr és paraszt világa az eddigi fogalmazások javarésze szerint egymással kibékíthetetlen, egymással soha nem találkozó világ volt s e tanulmányokból azt láthatjuk, hogy a történet során hosszú évszázadokig még az életmód, a nyomorúság is közös volt a nemesség alsóbb osztályai és a jobbágyág között s a gazdagabb jobbágyi réteg (ahogy Tessedik nevezte: „a vámpír és despota“ parasztok) jómódban és jogállásban is előnyös helyzetet vívhattak ki maguknak. Tehát még életmódban és jogállásban sem volt a történet során egyértelmű és kizárólagos a helyzet. S különösen nem volt az műveltségben: a tárgyak, a szellem megfoghatatlannak tetsző világa, az életforma ezer finom eleme pedig mindegyre összekötötte a két életformát. Bármily különösen hangozzék is, azt kell mondanunk, hogy tán a 48 utáni változás s vele kapcsolatban a városodás erősebb üteme vágta a történet során a legmélyebb szakadékat úr és paraszt közé, amit csak az utóbbi évtizedek polgárosuló, városiasodó parasztsága hidal át, bár közben saját népi életformájából is kilép. Úgy érezzük, hogy a tanulmányok fejtegetéseiben nagy nemzetnevelő erő van: megmutathatja e két szembeállított társadalmi osztály közös történeti és szellemi kapcsolatait s egyben rámutat a benne lévő utalások és tanulságok erejénél fogva arra is, hogy történetünk s egyben művelődésünk hogyan építhető tovább e két osztály — s hozzátehetjük még: a magyar munkásság — harmonikus kapcsolatából. Joggal remélhetjük tehát, hogy a Magyarságtudományi Intézetnek ez a kiadványa nemcsak a szűkebb szaktudomány érdekeit szolgálja majd, hanem a nemzet egyetemét is neveli. Azt véljük, az Intézetnek ez legsajátosabb céljai közé tartozik.

-Szemlénk végeztével még két munkára kell felhívunk a figyelmet. Mindkettő népművészeti könyv s egy szerző, Palotay Gertrud munkája.¹ Palotay Gertrud, a magyar népi és úri hímzések és szöttesek legavatottabb kutatója már eddig is számtalan tanulmányában, részleteket feltáró dolgozatában ismertette a népi viseletét, a népi és úri hímzés kérdéseit. Mint általában nálunk szokásos, ő is (a múlt jeles kutatói után!) majdnem egyedül, kutató társak nélkül végzi munkáját s ezért az anyaggyűjtés, rostálás, értelmezés és elmélet munkája mind az övé. Csak újabban fordul mások érdeklődése (Lükő Gábor) is e terület felé. Kis könyvében szerencsésen foglalja össze a sok Erdélyre vonatkozó időszerű munka után is az erdélyi magyar népművészet jellemző jegyeit. Ennél sokkal jelentősebb azonban az oszmán-török elemek hatását tárgyaló munkája. Joggal mutat rá, hogy összegyűjtött anyagának jórésze még a szakemberek előtt is ismeretlen. Történeti, és leíró-összehasonlító fejezeteiből, a díszítések, az anyag, a szerkezet, technika és színezés részletes elemzéséből és a gazdag képanyagból a magyar úri és népi hímzés újkori (tehát megismerhető) történetének végtelenül izgalmas fejezete tárul elénk. E fejezetekből ismét kiderül, hogy egy motívum, minta, anyag vándorútja milyen szeszélyes lehet, keleti elem behatolhat hozzánk nyugatról, élhet délkeleteurópai primitív formák, magas egyházi műveltség és magyar történeti formák világában egyszerűre. Időnek és térnek változatos útjait járjuk be e tanulmány higgadt, okos elemzése nyomán s nem túlzás, ha úgy érezzük: Palotay Gertrud munkája a hímzés-

¹ Palotay Gertrud: Erdély magyar népművészete, Officina, 1940. és Palotay Gertrud: Oszmán-török elemek a magyar hímzésben (184 képpel). Bibi. Humanitatis Historica VI., Bpest, 1940. (Az előbbi kötet megjelent németül is, az utóbbinak a kötetben francia nyelvű verziója van.)

sek területén megindítója annak az összehasonlító keleteurópai művelődés-történeti kutatásnak, amit Bartók megkezdett a zenefolklore területén. Eredményeiből kibontakozik előttünk ennek a művelődési szférának a világa s úgy érezzük, hogy az összehasonlító munkálatoknak a néprajzi kutatás minden területén meg kellene indulnia, valamint művelődéstörténetünk minden ágazatában is. Palotay Gertrud munkája Bartók Béla kutatásai után minden bizonnyal jó példa s útbaigazító lehet.

Végigtekintettünk hát a magyar néprajz néhány hónapjának a termésén. E munkánkból nemcsak az anyaggyűjtés, új eredmények feltárása váltott nyilvánvalóvá. Kiderült, hogy módszertani megújulás, új gyűjtőakciók megszervezése, nemzetpolitikai tanulságok, az összehasonlító keleteurópai néprajz megindítása felé is tanulságot és példát adtak a felsorolt könyvek. Ha e kötetek javarészt nem kísérte is hangos reklám, hév es vitai -mégis jól szolgálták a maguk eszközeivel népünk s egyben az egész nemzet érdekeit. A tudományos kutatás nem is vallhat más módon, mint az aszkétikus pontosságunk és hűségnek, az igazság megragadásának és közlésének a módján.

ORTUTAY GYULA